

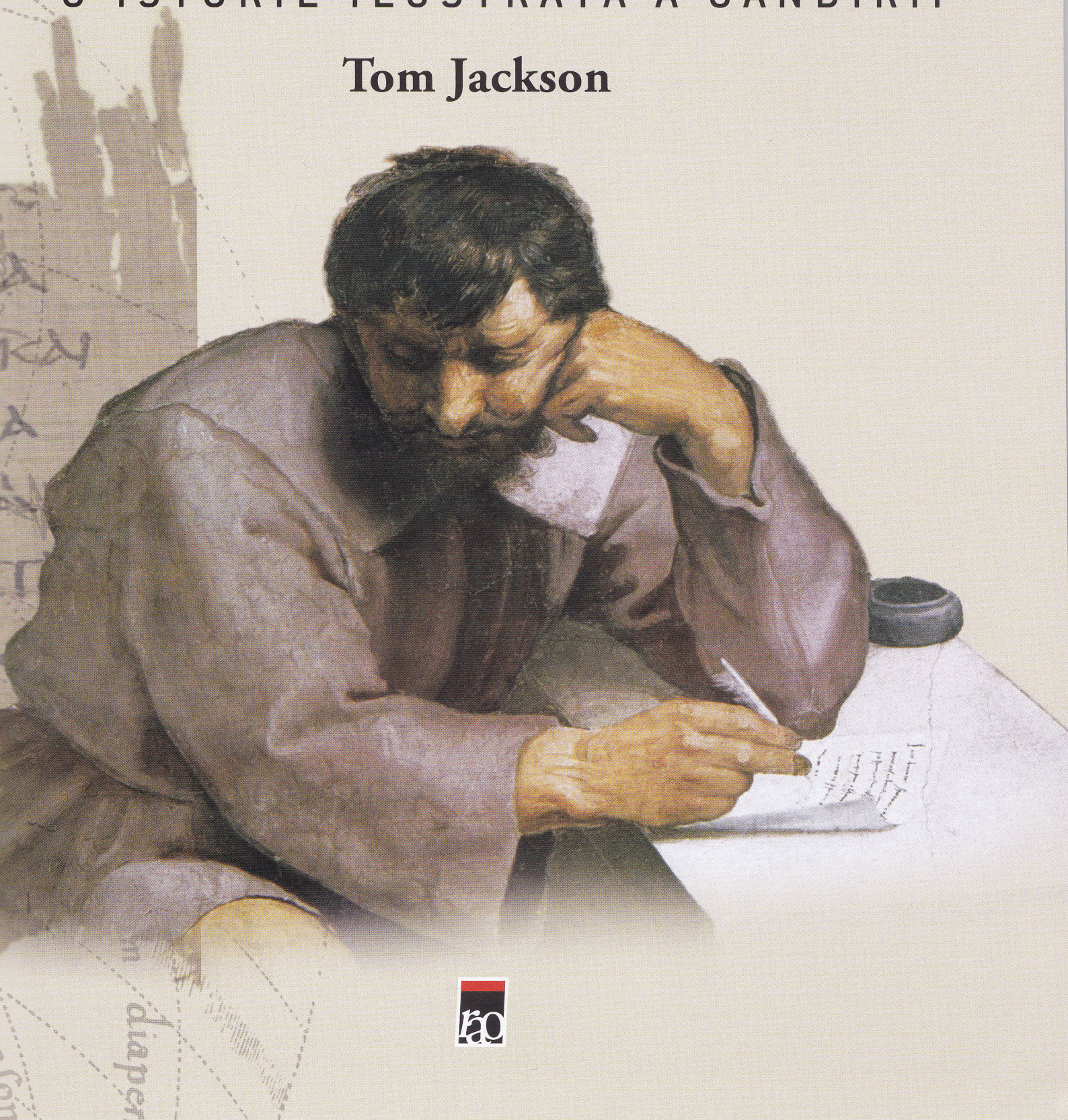
Libris .RO

Respect pentru oameni și cărți

FILOSOFIA

O ISTORIE ILUSTRATĂ A GÂNDIRII

Tom Jackson

INTRODUCERE

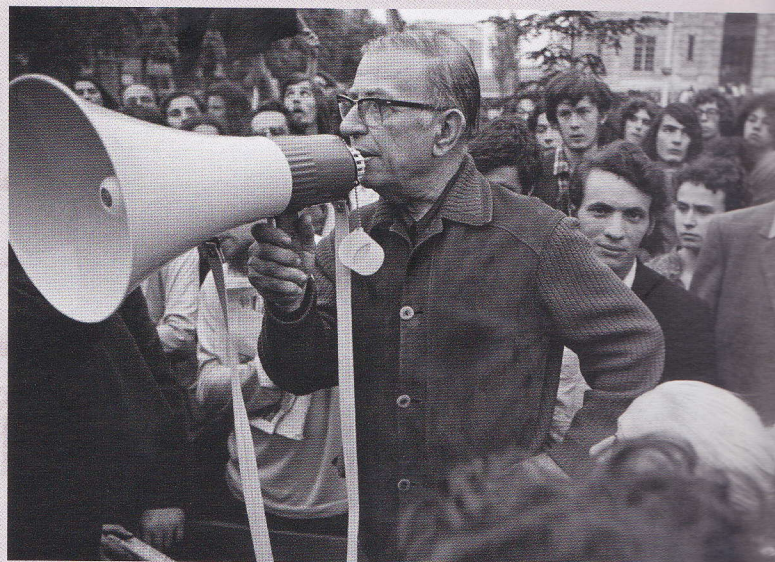
SCOPURILE FIOLOSOFIEI

1	Monismul: o singură substanță	10
2	Calea către Tao	11
3	Pitagora: numărul – substanța tuturor lucrurilor	12
4	Budismul	14
5	Confucianismul	16
6	Heraclit	17
7	Parmenide: totul este iluzie	18
8	Paradoxurile lui Zenon	18
9	Atomii și neantul	19
10	Socrate: o viață analizată	20
11	Peștera lui Platon	22
12	Empirismul lui Aristotel	24
13	Diogene cinic	25
14	Epicurianul original	26

15	Stoicismul	27
16	Scepticismul	28
17	Răul este o alegere	29
18	Liberul arbitru în prezentul etern	30
19	Avicenna: trup și suflet	31
20	Argumentul ontologic	32
21	Averroismul	33
22	Rumi se lasă dus de val	34
23	Crearea infinitului	35
24	Cele cinci probe	36
25	Ars Magna: religia rațională	37
26	Briciul lui Occam	37
27	Umanismul	38
28	Machiavelli	38
29	Utopia	40
30	Filosofia științei	41
31	Leviatanul lui Hobbes	42
32	Cogito Ergo Sum	42
33	Pariul lui Pascal	44
34	Etica lui Spinoza	44
35	Locke: intelectul omenesc	45
36	Existență și percepție	46
37	Cea mai bună dintre toate lumile posibile	46
38	Scepticismul lui Voltaire	47
39	Hume: credințe raționale	48
40	Contractul social	50
41	Avuția națiunilor	52
42	Critica rațiunii pure	54
43	Filosofia politică a lui Burke	56
44	Utilitarismul	57
45	Feminismul	58
46	Filosofia filosofiei	59
47	Spiritul lui Hegel	60
48	Demonul lui Laplace	61
49	Viziunea lui Schopenhauer	62

50	Existențialismul	63
51	Evoluția prin selecție naturală	64
52	Despre libertate	66
53	Marxismul	68
54	Intenționalitatea	70
55	Om și supraom	70
56	Pragmatismul	72
57	Filosofia limbajului	73
58	Învățând din trecut	73
59	Cum gândim	74
60	Psihanaliza	74
61	Individuația jungiană	76
62	Filosofia raselor	76
63	Pozitivismul logic	77
64	Pisica lui Schrödinger	78
65	Teorema incompletitudinii	79
66	Imposibilitatea adevărului	80
67	Limbajul, adevărul și logica	81
68	Marcuse: adevărul este fals	82
69	Absurdul Camus	82
70	Jean-Paul Sartre	83
71	Al doilea sex	84
72	Behaviorismul lui Ryle	86
73	Russell despre muncă	87
74	Principiul antropic	88
75	Testul Turing	89
76	Wittgenstein: a spune ce nu se poate spune	90
77	Problema inducției	92
78	Lingvistica teoretică	93
79	Autoanaliza lui Heidegger	94
80	Interpretarea multiple-lumi	95
81	Berlin și libertatea	96
82	Schimbări de paradigmă	97
83	Habermas despre societate	98
84	Umanitatea inventată a lui Foucault	99
85	Problema tramvaiului	100
86	Deconstructivismul lui Derrida	100
87	Quine și cuvintele	102
88	Principiul universal al lui Chomsky	103

Filosofia lui Jean-Paul Sartre a avut o influență majoră asupra mișcărilor de protest ale anilor 1960.

89	Rawls și vălul ignoranței	104
90	Drepturile animalelor	105
91	Mentaleza: limbajul gândirii	106
92	Memetica	107
93	Midgley despre cultură	108
94	Condiția postmodernă	109
95	Gaia: știință sau religie?	110
96	Identitate personală	112
97	Filosofia înțelepciunii	113
98	Zombi filosofici	114
99	Societatea post-filosofică	115
100	Este lumea o simulare computerizată?	116
	Școli filosofice	118
	Dileme filosofice	126
	Marii filosofi	130
	Alte minți strălucite	140
	Istoria filosofiei în date	152
	Bibliografie și alte resurse	164
	Index	165
	Surse foto	168

Volumul include planșa detașabilă „Școli filosofice“.

1 Monismul: o singură substanță

FILOSOFIA A ÎNCEPUT CU O ÎNTREBARE SIMPLĂ: DIN CE ESTE FĂCUT TOTUL? CEL CARE A PUS ACEASTĂ ÎNTREBARE VOIA UN RĂSPUNS CARE SĂ NU SE BAZEZE PE MAGIE ȘI MIT.

Era Thales, care a trăit în secolul al VI-lea î.H. pe teritoriul Turciei de azi. Este considerat cel care a declanșat gândirea occidentală așa cum o știm azi.

Așadar, care este răspunsul? Care este materia primă a Universului, din care s-au format toate celelalte lucruri? Thales a fost inspirat de culturile agricole din jurul casei sale din Milet, un port grecesc prosper. Ploaia era esențială pentru o recoltă bună; de fapt, apa era esențială pentru toate formele de viață. Cu toate acestea, apa nu era un singur lucru, se putea schimba în gheață și abur, putea și să curgă, să umple spații goale. Aceste trei fațete – schimbare, mișcare și vitalitate – erau dovada de care Thales avea nevoie pentru a confirma că totul este făcut din apă.

Una este de ajuns

Ideea că Universul provine dintr-o singură sursă se numește monism, Thales fiind fondatorul acestui curent. Monismul avea să devină concepția dominantă în Grecia antică și în alte părți ale lumii în următoarele trei secole, fiind revizuită mai târziu, în vremuri mai sofisticate.

Trecerea anotimpurilor și schimbarea vremii aduc ploaia vitală pe câmpuri: un semn esențial pentru Thales că apa era sursa vieții, a Universului, a tuturor lucrurilor.

2 Calea către Tao

TRADIȚIA PRINCIPALĂ A FILOSOFIEI CONSTĂ ÎN MEDITAȚIILE GÂNDITORILOR OCCIDENTALI, dar cugetările orientale au mers în altă direcție când a fost vorba să dea un răspuns la întrebările fundamentale.

În secolul al VI-lea î.H., China era într-o stare de haos, marele imperiu intrând în ceea ce s-a numit Perioada Statelor Combatante, care, după cum sugerează numele, a fost un conflict ce a durat 250 de ani. Imperiul din Epoca fierului a fost condus de o rețea de administratori și, pe măsură ce sistemul începea să se prăbușească, acești intelectuali au putut fi angajați, rătăcind de la dictatorii militari la despoți, dând sfaturi și organizând treburile celui care plătea mai mult. În lipsa unui control centralizat, fiecare savant făcea lucrurile în stil propriu, ceea ce a dus la dezvoltarea creativității intelectuale, în mijlocul războaielor și conflictelor statale. Gânditorii chinezi au început să mediteze la aceleași întrebări ca și grecii, din îndepărtatul Vest. Asemenea lor, nu se mulțumeau să folosească religia ca soluție universală. Cu toate acestea, rezultatul a fost apariția celor O Sută de Școli de Gândire – cu idei atât de variate și deseori contradictorii, încât nimeni nu le putea stăpâni

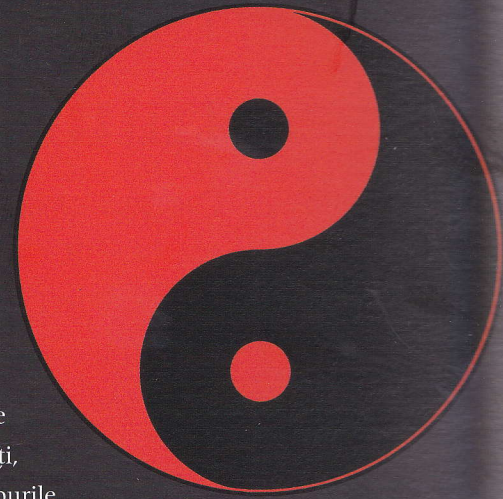
Descoperirea căii

Totuși, un set de idei s-a făcut auzit în tot acest haos filosofic, și anume *Tao te ching* (*Calea și Puterea Sa*), atribuit lui Laozi (scris de multe ori și Lao Zi sau Lao Tzu). Se dau deseori citate din spusele lui – „O călătorie de o mie de mile începe cu un singur pas” este o astfel de vorbă de duh –, dar Laozi nu era numele lui adevărat, ci înseamnă doar

„Bătrânul Maestru”. Existența reală a lui Laozi a rămas un mister (vezi caseta alăturată).

Cu toate acestea, filosofia asociată cu el este cât se poate de reală, aproximativ patru sute de milioane de oameni considerând-o punctul central al vieții lor.

În tradiția chineză, schimbarea este constantă, o componentă ciclică a naturii, oglindind într-o anumită privință conceptul monist susținut de Thales. Nimic nu rămâne la fel, totul se schimbă mereu de la o stare la alta. Însă toate aceste stări diferite sunt părți ale unui întreg, creând un univers armonios aflat mereu în schimbare, dar permanent în echilibru. *Tao* reprezintă o cale prin care omenirea, deseori preocupată de ea însăși, poate rămâne în echilibru cu restul Universului. Pentru asta este nevoie de pace, armonie, compasiune etc., de toate acele lucruri pe care s-ar putea aștepta cineva să le găsească într-un manual de trăit viață. Dar nu e atât de simplu. Pentru a urma calea, omul trebuie să înceteze să încerce să facă ceea ce trebuie. Omul nu poate să înțeleagă armonia cu ușurință. În schimb, taoistul utilizează *we wei*, adică „a-nu-face”. Pentru ca acțiunile să urmeze Calea, trebuie să fie făcute fără gândire, dorință sau jenă. Să zicem că „nu e nimic de făcut”.

Simbolul yin-yang arată modul în care extremele precum binele și răul fac parte întrînseacă din același întreg.

LAOZI

A existat acest om sau este un personaj creat pentru a întrupea învățăturile mai multor persoane? Taoiștii ar putea spune că este și una, și cealaltă sau nici una, nici cealaltă, în vreme ce istoricii au descoperit un om pe nume Lao Tan care se potrivește descrierii „Bătrânului Maestru”.

Templele taoiste sunt construite astfel încât să se potrivească cu peisajul înconjurător. Taoismul sau Daoismul este punctul central al religiilor populare din China și din alte părți ale regiunii.

3 Pitagora: numărul – esența tuturor lucrurilor

PROBABIL CĂ ESTE CEL MAI CUNOSCUȚ MATEMATICIAN DIN ISTORIE – DEȘI A TRĂIT ACUM 2 500 DE ANI. Iar pe vremea când Pitagora umbla printre oameni, matematica încă nu se diferențiasse de filosofie. Pentru el, numerele erau răspunsul la orice întrebare.

Este ușor să capeți impresia că totul a început în Grecia antică și că, până acum vreo 2 500 de ani, nimeni nu descoperise încă nimic și nu încerca să răspundă la întrebările importante. Desigur, este o prostie. Civilizații mai străvechi, precum cele din Egipt și Mesopotamia – mai ales cea din Babilon – făcuseră și ele progrese. Se spune că Pitagora a plecat din locul său de baștină, o insulă din Grecia, și a călătorit prin aceste locuri, probabil tocmai în India, de unde s-a întors cu teoriile lor despre filosofie și matematică, precum și cu câteva idei proprii. Cu toate acestea, cea mai mare contribuție a sa la înțelegerea omenească – teorema lui Pitagora – era, de fapt, cunoscută cu mult înainte de a se fi născut el.

Într-un colț

Așa cum vă poate spune orice elev, teorema lui Pitagora vorbește despre relația dintre lungimile laturilor unui triunghi dreptunghic: pătratul ipotenuzei (cea mai lungă latură) este egal cu suma pătratelor celorlalte două laturi. Egiptenii antici știau că laturile unui triunghi cu lungime de 3, 4 și 5 se vor supune acestei relații și vor forma un triunghi dreptunghic. Aceștia foloseau astfel de triunghiuri pentru a trasa colțurile câmpurilor din valea inundabilă

DEVINO DISCIPOL AL LUI PITAGORA

Membrii comunității lui Pitagora trebuiau să urmeze câteva reguli trăznite:

- Să se abțină de la a mânca fasole.
- Să nu atingă niciun cocoș alb.
- Să nu ridice ceva care a căzut jos.
- Să nu rupă din pâine.
- Să nu pășească peste bare transversale.
- Să nu atâțe focul cu obiecte din metal.
- Să nu mănânce dintr-o pâine neîncepută.
- Să nu mănânce inimi.
- Să nu meargă pe drumuri principale.
- Să nu privească într-o oglindă luminată.
- Să nu împartă acoperișul cu vrăbiiile.
- Să nu lase în cenușă urma unui vas pentru gătit, ci să o șteargă amestecând cenușa.
- Când dezbraci hainele de noapte, chitește-le împreună și netezește urmele lăsate de corp.

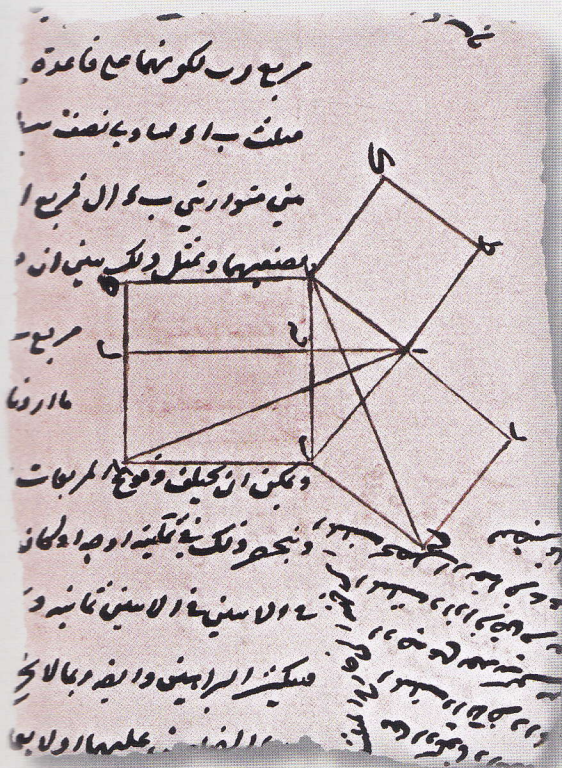
O xilografură medievală arată cum Pitagora experimenta cu producerea sunetelor în timp ce cerceta relațiile numerice din spatele muzicii.

a Nilului în fiecare an. Totuși, ideile lui Pitagora mergeau mai departe de atât: un triunghi dreptunghic este format din două linii neparalele care se intersectează inevitabil într-un anumit punct și care sunt legate apoi de a treia linie perpendiculară pentru a forma un triunghi. Deși liniile paralele (care nu se intersectează niciodată) sunt un caz special, Universul este format, de fapt, din linii neparalele, ce se intersectează permanent. Așadar, pentru un pitagoreic, geometria triunghiurilor și a celorlalte forme pe care le creează este o manifestare a naturii subiacente a universului.

În armonie

Precum alte culturi, grecii antici gândeau că natura este un întreg armonios. Pitagora a descoperit că numerele stăteau la baza muzicii, și ce putea fi mai armonios de atât? Se spune că s-ar fi oprit să asculte sunetele loviturilor de ciocan date de fierar și a descoperit că un ciocan care cântărea jumătate din alt ciocan producea o notă cu o octavă mai sus când lovea ținta. A făcut apoi experimente, ciupind coarde de diferite lungimi și lovind vase pline cu lichid ca să vadă cum se modificau notele. Astfel, a stabilit relația dintre obiect și sunet. Erau noi dovezi ale faptului că numerele nu stăteau doar la baza lumii materiale, ci erau și intrinseci tărâmului eteric al ideilor.

Pitagora este prima persoană din câte cunoaștem, care a oferit o demonstrație matematică pentru teorema care îi poartă numele, dar există încă alte câteva moduri de a face acest lucru. Iată mai jos o demonstrație vizuală simplă, oferită într-un text arab ulterior.

O filosofie greșită

Pitagora a înființat o școală de matematicieni în Crotona, Italia. Aceștia duceau o viață ascetică, centrată pe respectul față de numerele întregi, fiecare având o anumită semnificație:

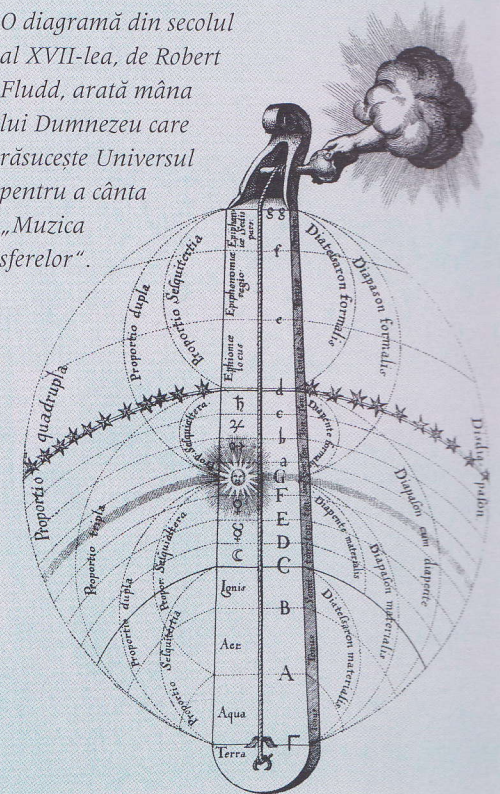
1 simboliza rațiunea, 2 era spiritul nedefinit, 3 era suma dintre 1 și 2 și, prin urmare, un număr masculin, 4 semnifică feminitatea, în timp ce 5 (2+3) era cel mai puternic număr dintre toate.

Înșă filosofia pitagoreică avea un neajuns. Împărțirea unui pătrat printr-o linie diagonală formează două triunghiuri dreptunghice. Lungimea acelei linii diagonale (ipotenuza fiecărui triunghi) este rădăcina pătrată a numărului 2, un număr care nu este niciodată întreg, ci o fracție zecimală infinită. Dacă un lucru atât de simplu și natural ca un pătrat nu se supunea regulilor, de ce s-ar fi supus toate celelalte?

UNIVERSUL PITAGOREIC

Conform pitagoreicilor, luna, soarele, planetele și stelele erau așezate în sfere care se învârtteau în jurul Pământului. Aceste sfere produceau note muzicale pe măsură ce se învârtteau. Distanțele dintre planete aveau aceleași proporții ca și cele care produceau sunete armonioase în instrumentele cu coarde ciupite. Sferile mai apropiate produceau tonuri mai joase, iar cele mai îndepărtate se mișcau mai repede și produceau tonuri mai ridicate.

O diagramă din secolul al XVII-lea, de Robert Fludd, arată mâna lui Dumnezeu care răsucește Universul pentru a cânta „Muzica sferelor“.

4 Budismul

SE POATE SĂ FI AUZIT CĂ BUDISMUL „NU ESTE O RELIGIE, E MAI DEGRABĂ O FILOSOFIE”. De fapt, este pe undeva pe la mijloc, iar adepții urmează „Calea de mijloc” propovăduită în India în secolul al VI-lea î.H.

Diferența dintre filosofia orientală și cea occidentală poate fi evidențiată de budism, care are rădăcinile în India, în aceeași perioadă în care Pitagora și alți gânditori greci meditau la întrebările fundamentale în zona Mediteranei.

Ambele tradiții căutau să găsească răspunsuri

care nu se bazau pe religie. În Occident, religia era în mare parte bazată pe relatarea în mod poetic a miturilor grecești, a poveștilor epice cu zei, demoni, semizeii și eroi muritori care se luptau să instaureze ordinea mondială. În civilizațiile din sudul Asiei, religia predominantă era hinduismul, care pornea de la poveștile epice despre un alt clan de zei și monștri, prezentate în textele antice numite Vede.

Filosofii greci nu erau mulțumiți cu răspunsurile oferite de miturile homerice. Budismul, înființat de predicatorul din secolul al VI-lea î.H. numit Siddhartha Gautama, era și o provocare la adresa dogmei hinduse tradiționale. Aici apare diferența: filosofia occidentală caută să definească Universul și locul omului în cadrul acestuia folosind rațiunea și dovezile, meditând la natura timpului și a spațiului, la infinit și la diferențele dintre trup și suflet, dintre viață și moarte. Siddhartha a refuzat să se lase atras de asemenea întrebări, preferând să le lase deoparte ca fiind fără răspuns. Le-a descris ca pe o plasă care atrage o persoană și o prinde în capcană într-un amestec de teorii și supoziții.

Calea de mijloc

Se spune că în tinerețe Siddhartha era un fel de playboy, bucurându-se de o viață luxoasă și plăceri nemăsurate. Era însă nemulțumit, mai ales când s-a confruntat cu suferința celor din jur. A ales să

CELE PATRU ADEVĂRURI NOBILE

Dukkha: Adevărul despre suferință

Suferința și existența sunt același lucru. Din clipa nașterii, viața este o luptă pentru supraviețuire, plină de durere și teamă.

Samudaya: Adevărul despre originea suferinței

Motivul pentru care suferim este că ne dorim tot felul de plăceri, de la senzații plăcute până la acumularea de bunuri și putere asupra oamenilor.

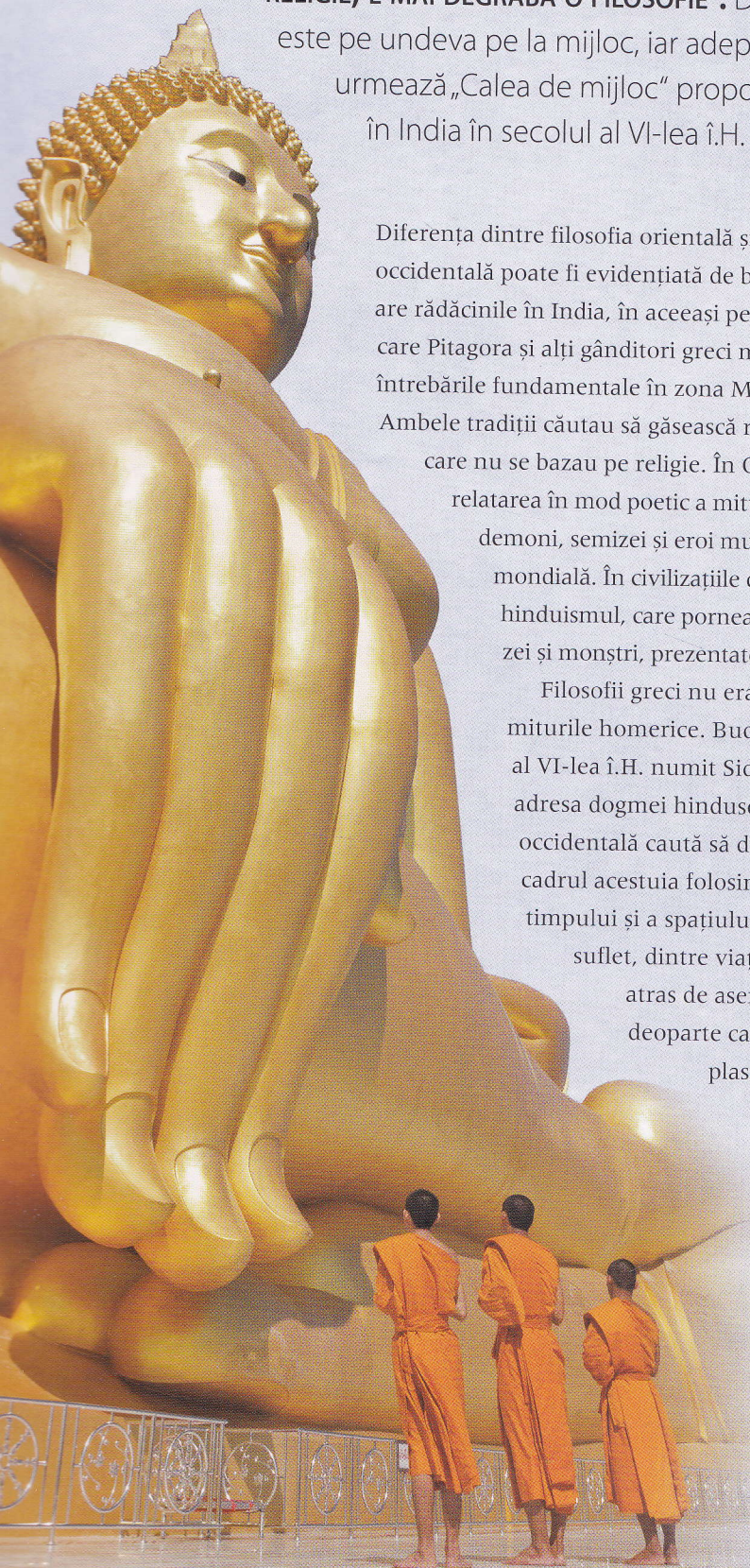
Nirodha: Adevărul despre încetarea suferinței

Renunțând la dorința de plăcere, de avere și de putere, ne vom elibera de suferință.

Magga: Adevărul despre calea către încetarea suferinței

Calea Octuplă este modul de a scăpa de suferință și de comportamente egoiste.

Există puține personalități istorice (dacă există vreuna) cu mai multe statui decât Buddha. Este înfățișat, în general, cu lobii urechilor mari, deoarece Siddhartha purta discuri în lobii urechilor până să renunțe la bunurile lumești, iar urechile găurite au rămas atârânănd de atunci.

renunțe la bunurile lumesti și să ducă o viață plină de privațiuni. Dar nici asta nu îl mulțumea. Considera că plăcerea pe care o căutase în prima parte a vieții era doar o distragere a atenției de la suferință. Cu toate acestea, stilul de viață ascetic de mai apoi era format doar din suferință, fiindcă își refuza plăcerile care să-i distragă atenția. A ajuns la concluzia că suferința era baza existenței: suferi când cauți să-ți satisfaci dorințele pentru plăceri și averi; suferi când nu reușești să o faci și chiar dacă reușești să îndeplinești o dorință, plăcerea e trecătoare și suferi când te părăsește. Așadar, Siddhartha a început să navigheze printre suferințe și plăceri ca să descopere adevărata fericire. Învățătura lui, bazată pe Calea de mijloc, i-a adus titlul de Buddha, care înseamnă „cel luminat”, iar metodele sale sunt cunoscute drept budism.

Eliminarea atașamentelor

Buddha nu susținea că ar fi profet sau că primește îndrumare de la o entitate supranaturală. Învățătura lui avea o bază mai filosofică. Pentru a parcurge Calea de mijloc, trebuia să încetezi să-ți mai dorești diverse lucruri. Dorința este cea care provoacă suferința. Însă dorința face parte din natura umană, așa că renunțarea la plăcere și la averi nu e de ajuns. În schimb, trebuie să ne detașăm de sine. Buddha considera, asemenea căii Tao a lui Laozi, că sinele era doar o parte dintr-un întreg mai mare sau a non-sinelui. Orice faptă pe care o facem (noi înșine) este efectul unei cauze anterioare a non-sinelui, iar efectele faptelor noastre sunt, așadar, o fațetă a naturii permanent schimbătoare, dar armonioase. Atașamentul sinelui față de fapte și efecte reprezintă ceea ce duce la suferință.

La nivel practic, Buddha a creat Cărarea cu Opt Ramuri sau Calea Octuplă ca mod de a ajunge la iluminare, un cod de viață morală care ne va face fericiți. Cărarea Octuplă duce în cele din urmă la nirvana, văzută uneori ca asemănătoare ideii occidentale de paradis, dar înțeleasă mai degrabă ca transcendere a eului și realizare a adevărului etern.

Buddha a fost un nobil nepalez, pe nume Siddhartha Gautama, care a devenit predicator rătăcitor.

„Ulciorul cu apă se umple
cu apă
întrucât
cu apă.
La fel și
înțeleptul
care,
adunând
puțin câte
puțin, se
umple de
bine.”

BUDDHA

Confucianismul

NĂSCUT ÎNTR-UN ȚINUT DESEORI TULBURAT DE RĂZBOI ȘI FRĂMĂNTĂRI, CONFUCIUS VOIA SĂ DEFINEASCĂ MORALITATEA ÎN MOD INDEPENDENT, creând astfel un cod etic universal care să ducă la o lume mai dreaptă și mai pașnică.

Filosofia laică a lui Confucius a făcut ca acesta să rămână în centrul filosofiei chinezești pe tot parcursul istoriei tumultuoase a țării.

Născut cu o generație după Laozi, Confucius aparținea clasei de administratori și magistrați învățați care apărea la acea vreme în China. Erau primii funcționari civili din lume, care căutau să facă puțină ordine în numeroasele state independente, aflate deseori în război, apărute de îndată ce imperiul chinez s-a destrămat.

Conducătorii acestor fiefuri credeau că erau împuterniciți de zei să domnească. Însă consilierii lor învățați erau cei care aveau, de fapt, puterea, nu prin intervenții divine, ci prin utilizarea înțelepciunii și a istețimii lor. În acest context, Confucius a dezvoltat o filosofie morală bazată pe axiome, nu pe tradițiile stabilite de monarhie și preoțime.

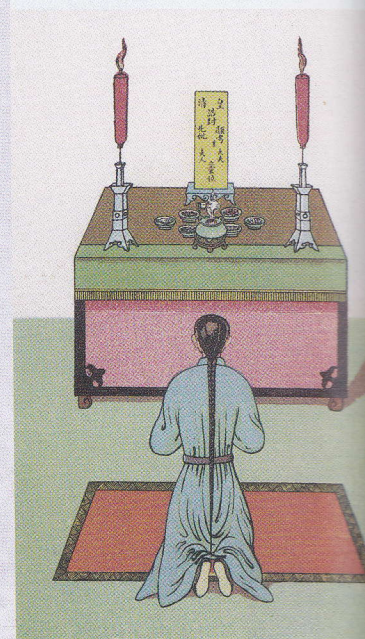
Virtute în toate

Cartea principală a lui Confucius este „colecția de scrieri” sau *Analectele*. Este compusă în mare parte din aforisme, precum „A ști că știm ceea ce știm și că nu știm ceea ce nu știm, aceasta este adevărata înțelepciune”. Însă în aceste maxime concise se află un sistem etic independent de clase și religie. Confucius nu renunță complet la divinitate sau la o forță supranaturală, el spune că noi, oamenii, reprezentăm această forță pe Pământ. Prin urmare, toți oamenii pot fi virtuoși, indiferent de poziția socială și fără încuviințarea zeilor.

Confucius nu era nici în favoarea eliminării ierarhiei sociale, dimpotrivă. El susținea importanța relațiilor virtuozose dintre toți membrii societății. Pentru asta, omul trebuia să se comporte în patru moduri: să fie loial, să respecte legăturile de familie, să păstreze ritualurile sociale și bunele maniere și, în cele din urmă, să

VENERAREA STRĂMOȘILOR

Importanța acordată de Confucius loialității față de familie a devenit o parte integrantă a practicii străvechi de venerare a strămoșilor în China. Pe lângă menținerea relațiilor respectuoase în viață, familiile întrețin altare pentru a-și asigura fericirea în viața de apoi.

CELE CINCI RELAȚII CONSTANTE

1 Conducător și supus

2 Tată și fiu

3 Soț și soție

4 Bătrân și tânăr

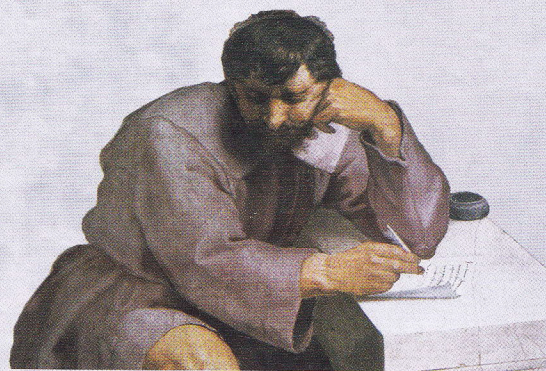
5 Prieteni

răspundă potrivit în cadrul relațiilor bune. Aceste patru valori erau aplicate în conformitate cu ierarhia socială – unele fiind mai importante decât altele, după cum arată cele Cinci Relații Constante (vezi mai sus).

Cea mai importantă relație era cea politică, dintre conducător și supuși. Conducătorul trebuia să fie drept și bun, iar supușii trebuia să fie loiali. Același tip de relație reciprocă apărea în ordine descrescătoare a importanței între generații, soți, frați și, în cele din urmă, între prieteni egali.

6 Heraclit

DEȘI ÎNAINȚAȘII SĂI SUNT DESEORI DESCRIȘI DREPT PRIMII OAMENI DE ȘTIINȚĂ, PRECUM ȘI PRIMII FILOSOFI, Heraclit făcea parte din al doilea grup.

„Nu te poți scălda de două ori în același râu.” „Calea'n sus și'n jos este una și aceeași.” Aceste axiome amintesc de Tao și de dharma din filosofii orientale. Însă au fost exprimate de Heraclit, un filosof din secolul al V-lea î.H. din Efes, un port grecesc aflat pe coasta Anatoliei de astăzi, ceva mai sus de Milet, lăcașul filosofiei occidentale. În timp ce tradițiile moniste ale filosofiei mileziene erau bazate pe dovezi desprinse din fenomenele naturale, Heraclit a introdus ideea de *logos*, o idee sau lege atotcuprinzătoare care guverna natura, la care se ajungea numai prin puterea minții.

Heraclit este numit uneori Filosoful tânguitor. Se spune că era un om nefericit, a cărui muncă era deseori întreruptă de depresie.

Fluxul constant

O mare parte din ceea ce a spus Heraclit oglindește ideile de schimbare și de efemeritate prezente în filosofii orientale, care se dezvoltă în același timp în alte părți ale lumii. El a recunoscut faptul că natura era echilibrul dintre extreme și că se ajungea la acest echilibru prin schimbări constante. O transformare – calea în sus – se petrecea simultan cu opusul său – calea în jos – rezultând în ceea ce Heraclit descria drept „calea'n sus și'n jos”. Oricât de poetică era, viziunea lui Heraclit asupra lumii a fost curând contestată.

7

Parmenide: totul este iluzie

Parmenide se baza pe logică pentru a produce un rezultat aparent ilogic.

IMEDIAT DUPĂ HERACLIT A VENIT PARMENIDE, UN MONIST

În adevăratul sens al cuvântului, care a folosit o logică minunată pentru a argumenta că lumea naturală nu este decât o iluzie!

Suntem pe un teren mai sigur cu Parmenide, care a utilizat logica și rațiunea ca să răstoarne misticismul lui Heraclit – dar unde ne duce asta? Să începem cu începutul: Parmenide presupunea că dacă ceva există, nu se poate și ca, simultan, același lucru să nu existe – logica nu accepta așa ceva. Așadar, non existența este imposibilă. Lucrurile există, pur și simplu, și pentru că lucrurile nu pot apărea din nimic, lumea materială a existat dintotdeauna, permanent. Logica dictează astfel că lucrurile permanente nu se schimbă prin definiție. Prin urmare, schimbarea este imposibilă, iar schimbarea naturii pe care se pare că o resimțim este doar o iluzie, sub care se ascunde o unitate constantă, indivizibilă.

FRAGMENT DIN *DESPRE NATURĂ DE PARMENIDE*

„Se cade să înveți despre toate lucrurile, atât despre miezul de neclintit al adevărului cuprinzător, cât și despre ce le apare celor muritori, ce nu cuprinde nicio credință adevărată. Oricum, și despre aceste lucruri trebuie să înveți, căci trebuie să judeci lucrurile ce le apar oamenilor pe măsură ce treci prin toate acestea în călătoria ta.”

8

Paradoxurile lui Zenon

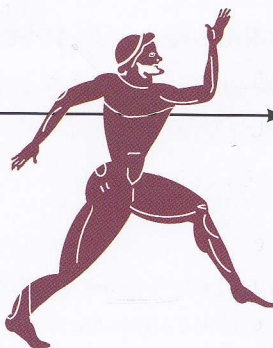
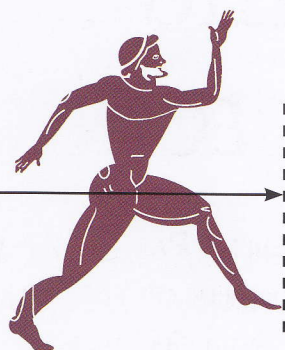
CONFORM SPUSELOR LUI PLATON, ZENON DIN ELEA ERA UN TÂNĂR CONTEMPORAN CU PARMENIDE CARE SE PRICEPEA SĂ ARATE CÂT DE ÎNȘELĂTOARE PUTEA FI lumea simțurilor noastre.

Platon reia (potrivit lui Aristotel) o poveste pe care se zice că i-ar fi spus-o Socrate, pe când Parmenide (deja bătrân) și Zenon (de vârstă mijlocie) l-ar fi vizitat pe Socrate (tânăr) la Atena. În timpul discuțiilor avute, Zenon l-a încântat pe Parmenide cu paradoxurile lui ingenioase, care sprijineau deducția bătrânului că schimbările observate în natură – mai ales în mișcare – sunt, de fapt, iluzii care ascund o realitate constantă și imobilă.

Se spune că Zenon ar fi dat zeci de exemple, majoritatea cu aceeași temă, dar nu au supraviețuit decât cinci. Vom analiza două dintre cele mai cunoscute. Paradoxul Dihotomiei spune că, pentru ca un obiect să parcurgă o anumită distanță, trebuie să parcurgă mai întâi jumătate din acea distanță și, înainte de asta, un sfert, o optime și așa mai departe până la un număr infinit de diviziuni. Rezultatul este că această călătorie cu un număr infinit de pași nu poate fi niciodată terminată. Povestea cu Ahile și broasca țestoasă are un mesaj similar. Celebrul războinic atlet se ia la întrecere cu o țestoasă, căreia îi oferă, generos, un avans. Deși aleargă mult mai repede decât reptila, Ahile nu poate câștiga niciodată. Este adevărat că

câștiga? Dacă
 îl Ahile nu poate
 țestoasă, nu ar
 reanalizăm ceea
 em prin mișcare
 întrebăm dacă
 există măcar?

parcurește distanța mult mai repede, dar când ajunge acolo unde era țestoasa când începuse el să alerge, adversarul cu carapace s-a târât puțin în față într-o nouă poziție. Când Ahile ajunge acolo, țestoasa s-a mai mișcat un pic – pur și simplu, el nu o poate ajunge. Trebuie să termine o serie infinită de acțiuni într-o perioadă de timp limitată: a ajunge la jumătatea drumului necesită mai întâi parcurgerea acelei jumătăți din distanță, dar asta înseamnă că mai întâi trebuie să ajungă la jumătatea aceluia drum... la infinit. Când Diogene (*vezi cap. 13*) a auzit aceste paradoxuri, s-a ridicat pur și simplu și a plecat...

9 Atomii și neantul

CUM AR PUTEA UN UNIVERS AFLAT MEREU ÎN SCHIMBARE SĂ-ȘI PĂSTREZE PROPRIETĂȚILE FĂRĂ SĂ FIE O ILUZIE?

Răspunsul are anumite rezonanțe moderne: atomii.

Principalul susținător al filosofiei atomilor a fost un om pe nume Democrit (deși a preluat, de fapt, ideea de la profesorul său, Leucip). El a dezvoltat teoria privind atomii pentru a respinge afirmațiile făcute de Zenon și Parmenide, potrivit cărora schimbările observate în natură sunt iluzorii. Pentru ca materia să se miște, spuneau ei, trebuie să ajungă într-un loc unde înainte nu era nimic – și cum ar putea nimicul să se schimbe într-un „lucru”? Și cum ar putea divizarea materiei să rezulte într-un „nimic” care să-i ia locul? Pentru Democrit era simplu: materia nu se putea diviza la infinit. În schimb, toate lucrurile erau construite din solide eterne, minuscule și indivizibile, numite átomos, adică „nu poate fi tăiat”. Orice schimbare din natură se datora rearanjării atomilor. Democrit afirma că atomii nu trebuie să fie identici, ci că aveau caracteristici care puteau explica o varietate de substanțe pe care le vedea în natură: atomii legați sau lipicioși se adunau și formau solide, iar cei netezi se scurgeau unul pe lângă altul în apă și în vânt. Democrit nu a ajuns la această teorie pornind de la observație, pur și simplu a inventat-o. Albert Einstein a fost cel care, în 1905 (după 2 300 de ani), a oferit dovada concretă că atomii există.

Democrit este supranumit
 Filozoful care râde (spre
 deosebire de Heraclit).